

...vastuseis tulefas meelde vana föde, et sõjamonumentide materiaalne vorm on ainult üks mõõde, monumentid on vahend poliitika sõjarituaalide lammutamiseks tuleb avalik ruum demilitariseerida.

FOTO: EERO VABAMÄGI

Monumentide eelnõu toppab Reformierakonna ministrite taga

...2. aasta augustis Ida-Virumaal läbi viidud puuslik «Puuslik». Erinevalt pronksiõöst ei toppi...

FOTO: DMITRI KOTJUH/JÄRVA TEATAJA

...eelnõu üle käivad valitsuses endiselt läbi-geolekufelased lähivad kirkaga laemaalil jäeta. Estonia laemaalil võib näha juubeld-

FOTO: MIHKEL MARIPIU

tuseks küsimusele, kas punamonumentide eelnõu edenemine on seisnud kultuuriministeeriumi tõrksuse taga.

Estonia teatri akustika võib paraneda

Mida kauem kestab Venemaa genotsiidne sõda Ukrainas, seda raskem on riigil põhjendada agressioonisümbolite riikliku kaitse all hoidmist. Mõtetmängu korras võiks kujutada ette olukorda sõjajärgses Ukrainas, kus näiteks kümne aasta pärast vabastatakse okupatsioonivõimude käes olnud alad ning seejärel Ukraina valitsus otsustaks sinna püstitud Vene Föderatsiooni ülistavad sein- ja laemaalid või skulptuurid võtta kaitse alla kui muinsus- ja kunstiväärtused ning nõuaks, et omanikud nende eemaldamise keskvalitsusega kooskõlastaks. Just sellise olukorra jätkumist Eesti muinsuskaitse praegu taotlebki.

Kuid ka poliitikute nn miinimumprogrammi teostumisel – punasümbolika jätmisel ainult omanike meelevalda – võivad tekkida uued probleemid ja pinged. Enim kirgi on kultuuriministeeriumi viidatud 11 hoonest tekitanud Estonia teater ja selle laemaal, mis muuhulgas kujutab ka Nõukogude armee koosseisu kuulunud Eesti laskurkorpuse triumfi. Kui otsustusõigus laemaalile tuleviku üle jääks ainult Estonia teatri valdaja kanda, satuks teatrihoonet valdav sihtasutus päris kindlasti nii avaliku kui ka varjatuna surve alla laemaalil suhtes patriotistlikku otustavust üles näidata.

Kui ka teatri juhtkonnal õnnestub mõnda aega survele mitte järele anda, tuleb varem või hiljem teatrisaali niikuini remondida ning pole välis- ja teatri juhtkonnale pakutakse võimalust parandada näiteks saali

akustikat, mis hõlmaks ka moodsate laepaneelide paigaldust. Pole mõeldamatu, et selle tarbeks tuleb puurida mõned augud ka Evald Okase, Richard Sagritsa ja Elmar Kitse maalil juubeldavatesse punaväelastesse.

Nõukogudelikkude elu ülistava teose looritamist on Maarjamäel Eesti Ajaloomuuseumis juba edukalt kasutatud. Sealse Evald Okase kommunismi ülistava pannoo juures hakkasid vene koolide klassid pilti tegemas käima. Pannoo renoveerimise käigus töötati välja lahendus, mis võimaldab selle vajadusel läbipaistmatu klaasiga katta.

Estonia teatri laemaalil võib kunstiajaloo jaoks kokkuvõttes päästa asjaolu, et tegemist pole tänavaruumi, vaid teatrisaaliga, kus teatud tinglikkus ongi lihtsamini selgitatav, nii nagu ka ajaloomuuseumis on võimalik Okase pannood eksponeerida kui museaali. Ent muinsuskaitse on punasümbolite looritamist või kinnikatmist nende eemaldamise asemel soovitanud kasutada ka hoonete fassaadidel.

Sellise lähenevise korral tekib küsimus, millist tulevast põhjust näevad muinsuskaitsejad nende soovitud järgi looritatud või peidetud sümbolika avalikuks taaseksponeerimiseks. Muinsuskaitse näib praeguseks välja kujunenud Eesti avalikku hoiakut Vene sõjalise imperialismi vastu võtva kui ajutist nähtust, mis võib aja jooksl leebuda.

Erakordset aktiivsust ja üksmeelt on viimase kahe aasta jooksul üles näidanud ka loomeliidud, kes 2022. aastal tegid kaks ühisavaldust – au-

gustis punamonumentide teisaldamist korraldava riigikantselei töörühma vastu ning ning novembris punamonumentide eelnõu esimese, rohmakama versiooni vastu sõna võttes. Loomeliidud mõistsid hukka ühe ajalookihistuse kustutamise ning nõudsid ekspertide kaasamist.

Salakomisjoni töö oli kiire ja korralik

Loomeliitude kriitika punamonumentide eelnõu kohta osutus asjakohaseks, ent riigikantselei töörühma tümitamisega pingutati üle, ja seda ilmselt teadmatusest. Loomeliitude liialdused riigikantselei töörühma kriitiseerimisel olid aga loogilised: olukorras, kus neile infot ei antud, pidid nad riigi valitud lähenemise riskid kuuldavaks tegema.

2022. aastal tööd alustanud riigikantselei «punamonumentide» töörühm tegi oma tööd sõjahaudade seaduse alusel, asjatundlikult ja silmatorkavate liialdusteta, seda tunnistab tagantjärele üks alguses väga ettevaatlikku lähenemist pooldanud sotsiaaldemokraat. Ka politsei- ja piirivalveameti peadirektori Elmar Vaheri luigelauluks jäänud Narva tanki teisaldamise operatsioon koodnimega «Puuslik» tunamullu kesksuvel sujus märksa rahulikumalt, kui oli kulgenud 2007. aasta pronksiõõ.

Selles mängis suurt rolli politsei valitud taktika ja asjaolu, et erinevalt pronksõõduri projektist ei hakanud sotsid seekord politseile turvataktikat dikteerima. Sotsid ei olnud 2007. aastal nõus Tõnismäe sulgemisega väljakaevamiste ajaks, samuti ei lubatud rahvusraamatukogu trepistiku sulgemist rahvale, mistõttu mälestusmärgi teisaldamisega rahulolematute jaoks tekkis ideaalne kogunemiskoht, kuhu kogunenud rahvas mõne organiseerunud provokaatori õhutusel vägivaldseks muutus.

Kaitseministeeriumi osakonnajuhataja Asko Kiviniuki juhitud «punamonumentide» töörühma salastatust põhjendas riigikantselei selle liikmete kaitsmise vajadusega Venemaa võimalike repressioonide eest. Vastupidiselt avalikkuses väidetule kuulusid töörühma nii kunstiekspert, ajaloolane kui ka muinsuskaitseja.

Salakomisjoni kuulunud ajaloolane Meelis Maripuu oli ainus peale komisjoni juhi, kes oma kuuluvusest saladust ei teinud. Maripuu kriitiseeris salastamisotsust, arvates, et sellega tekitati asjatuid spekulatsioonid. Samas tunnistab ta, et ei ole teiste liikmete käest küsinud, kas nood eelistasid salastatust. Ühe teise salakomisjoni liikme sõnul soovisid salastamist ka kaasatud eksperdid ise, seda muuhulgas selleks, et end mõnede loovisikute ja muinsuskaitsete poolsest survest säästa.

Mitte kõigi punamonumentide teisaldamise taga pole olnud riigi initsiatiiv. Nii näiteks ei pidanud riigikantselei töörühm Raadi pargis asuva skulptor Ants Mölder ja arhitekt Rein Luubi loodud abstraktset ja maastikuga delikaatselt suhestuva memoriaalkompleksi teisaldamist soovitamata, sest Tartu linn oli kompleks otsustamise hetkeks juba lammutatud. Salakomisjoni ühe liikme sõnul poleks töörühm tõenäoliselt pidanud teisaldamist üldse vajalikuks. Tegemist oli aga aktiivses kasutuses oleva

mälupaigaga ning võimalik, et linnavalitsusel on ala suhtes ka kinnisvaraarendustega seotud muud huvid. Töörühma soovitatud 244 teisaldamisest või asendamisest on tänaseks ellu viimata 20, sest puudub õiguslik alus. Nende puhul, nagu ka hoonetel ja rajatistel oleva punasümbolika eemaldamise puhul aitaks praegu Reformierakonna ministrite taga toppav seaduseelnõu.

Kui eelmise eelnõu kohaselt oleks kirjanike liit pidanud arvestama võimalusega, et neid sunnifakse bareljeefi maha võtma, siis uue eelnõu kohaselt võib see majal edasi seista.

MEELIS OIDSALU
foimetaja

VÕIM JA JULGEOLEK

Eesti aitas end ise NATOsse

Balti riikide NATOga liitumist kaks kümnendit tagasi on nimetatud väikeseks ajalooliseks imeks, millele aitasid kaasa nii Bill Clintoni administratsiooni liberaalsed instinktid ja Euroopa stabiliseerimise taotlus kui ka baltlaste julge sõjaline osalus George W. Bushi Lähis-Ida poliitikas. Iraagi sõda oli taasiseseisvunud Eesti esimene sõjaline operatsioon, kuigi rahuvalvekogemust ja sõjalist krediiti hangiti juba üheksakümnendate keskel Balkanil.

Ühendriikide diplomaat Ronald Asmus on oma 2002. aasta raamatus «NATO avanemine» nentunud, et Balti riikide väljavaated NATOsse saada olid Washingtonis vaadates kesised. Erinevalt varasematest Varssavi pakti riikidest pidid Balti riigid oma kaitsevõime nullist üles ehitama, geograafiline asukoht oli sant ning lääne pealinnade üldine suhtumine ettevaatlik ja leige.

Selle leiguse vastu võitlesid Põhja-maad, kes nägid Balti riike lääne värtusruumi osana ning kartsid jääda üksinda Balti riikidele julgeolekugarantiide pakkumisega, aga ka Poola. Põhjamaad ei põigelnud mõistagi vastutusest, vaid vastupidi, aitasid meil oma kaitsevõime neutraalne Rootsi varustas ja relvas-tas Eesti kõige esimese brigaadi.

Põhjamaad kaasasid Asmuse mälestuste järgi oma lobisse edukalt mõttekoja RAND, kelle teaduri Bob Nurricku artiklit Balti küsimuse kohta loeti Washingtonis hoolega. Mõttetöö tulemusena leiti, et Baltikum vajab lääne julgeolekustruktuuridesse integreerimist Venemaa tulevase konfliktit vältimiseks.

Ent sama oluline kui välisabi ja sõprade toetus olid NATOsse saamisel Eesti, Läti ja Leedu enda pingutused. Me teadsime, mida tahtsime, meil oli üheksakümnendatel ainult üks siht – julgeoleku kindlustamine –, ja oskasime selle teadmise liitlasteni viia.

Üheksakümnendatel oli Balti riikidel Washingtonis võib-olla tervikuna läbi aegade kõige tugevam suursaadikute trio (Eestit esindas Toomas Hendrik Ilves). Lisaks aitasid lobi teha mõistagi välisbaltlased. Ja muidugi Lennart Meri, kes käis lääne pealinnades rääkimas ebameeldivat tõde sellest, et Venemaa pole teel rahumeelsesesse demokraatiasse.

Eesti ja teiste Balti riikide enda teene NATOga liitumisel oli ka see, et me ei kartnud Vene repressioone. Venelased alustasid meie suunal infosõda enne seda, kui tuli jutuks võimalik integratsioon läänega. Vene diasporaa probleeme ähvardati lahendada sõjalise jõuga. Vene presis lubati Balti riikide liitumist NATOga sõjaliselt takistada. Sarnaselt praegusega mängiti lääne tuumahirmule. Ja Moskvalet omaselt rumalal kombel veendi sel kombel läant, et Venemaa võibki olla nii ohtlik, nagu Lennart Meri väitis.

NATOga liitumise kogemus ütleb, milliseid kontrollküsimusi peab väikeriik endalt küsima, et keerulisel ajal ellu jääksime. Esiteks, kas teame, mida tahame? Teiseks, kas oskame oma visiooni usutavalt edasi anda? Ja kolmandaks – kas oleme enda eest seistes järeleandmatud ja julged?

Eesti Ukraina-poliitika puhul on olnud vastus kõigile kolmele küsimusele «jah». Eesti on Ukraina toetamisel teinud ja tegemas midagi, mida nagu NATOga liitumistki tagantjärele on raske mitte pidada väikeseks imeks.

T VÕIM JA JULGEOLEK
K RAHA JA MAJANDUS
N INIMENE JA LOODUS
R ÜHISKOND JA INIMENE